

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЖУРНАЛИСТИКА ЖӘНЕ САЯСАТТАНУ ФАКУЛЬТЕТІ
ТЕЛЕРАДИО ЖӘНЕ ҚОҒАММЕН БАЙЛАНЫС КАФЕДРАСЫ

**«Жаһандану кезеңіндегі заманауи телерадиожурналистиканың
даму тенденциялары» атты қазақ телевизиясының 65 жылдық
мерейтойына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік
конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ**

**МАТЕРИАЛЫ
международной научно-практической конференции «Тенденция
развития современной телерадиожурналистики в эпоху
глобализации» посвященной 65-летнему юбилею казахстанского
телевидения**

«Жаһандану кезеңіндегі заманауи телерадиожурналистиканың даму тенденциялары» атты қазақ телевизиясының 65 жылдық мерейтойына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция жұмысының

МАТЕРИАЛДАРЫ

Астана, Қазақстан, 14 наурыз, 2023

МАТЕРИАЛЫ

Международной научно-практической конференции
«Тенденция развития современной телерадиожурналистики в эпоху глобализации»
посвященной 65-летию юбилею казахстанского телевидения

Астана, 14 наурыз, 2023

MATERIALS

International Scientific and Practical Conference
The 65th anniversary of the Kazakh Television on the topic
"The trend of development of modern TV and radio
journalism in the era of globalization"

Astana, Kazakhstan, 14 March, 2023

**ӘӨЖ 070(082)
КБЖ 76.03я431
Ж29**

Ғылыми редакторлар:

С.М. Дүйсенғазы - филол.ғ.к., доцент
А. Пернебекова - аға оқытушы

Жауапты редактор:

Р.А. Шакуова – аға оқытушы

«Жаһандану кезеңіндегі заманауи телерадиожурналистиканың даму тенденциялары» атты қазақ телевизиясының 65 жылдық мерейтойына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция жұмысының материалдары. 14 наурыз, 2023. – Астана: Еуразия ұлттық университеті, 2023.

Жинаққа «Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Журналистика және саясаттану факультеті Телерадио және қоғаммен байланыс кафедрасы Ж.Баласағұн атындағы Қырғыз ұлттық университетімен бірлесіп қазақ телевизиясының 65 жылдық мерейтойына арналған «Жаһандану кезеңіндегі заманауи телерадиожурналистиканың даму тенденциялары» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция қатысушыларының материалдары топтастырылды.

Жинаққа енгізілген материалдарға автордың өзі жауапты.

2023 жыл.

ӘӨЖ 070(082)
КБЖ 76.03я431
Ж29

ISBN 978-601-337-853-4

БАҚ-ТЫҢ ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНДЕГІ ОРНЫ

БАҚ күнделікті өмірде маңызды рөл атқарады. Бұқаралық ақпарат құралдары ерте балалық шақта көбірек қолданылуда, сондықтан олар балалар мен жастарға қатты әсер етуде. Сонымен қатар тәрбиенің маңызды элементіне айналуы ғажап емес. Қазіргі уақытта көпшілігіміз күнделікті қолданатын теледидар немесе интернет сияқты ғаламдық ақпарат құралдарынсыз әлемді елестету қиын. Балалар да, жастар да солай істейді. Олардың көпшілігі үйде де, оқу орнында да күнделікті бұқаралық ақпарат құралдарын пайдаланады.

Мақаланың мақсаты – күнделікті өмірде коммуникация үшін бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалануына қатысты теориялық талдау мен эмпирикалық деректерді талқылау.

Түйін сөздер: Бұқаралық ақпарат құралдары (БАҚ), медиа, журнал, дубляж, жаһандану, веб-сайт, интернет, әлеуметтік желі, контент, бағдарлама.

Бұқаралық ақпарат құралдары (БАҚ, ағылш. Mass media) — арнайы техникалық құралдардың көмегімен, кез келген тұлғаларға әртүрлі мәліметтерді ашық жариялауға арналған әлеуметтік мекемелер. Сарапшылар олардың мынадай ерекше белгілерін атап көрсетеді: жариялылық, яғни тұтынушылардың шексіздігі; арнайы техникалық құралдардың, апарат-туралардың болуы; ақпарат таратушының (коммутатор) қабылдаушыға біржақты ықпалы; тұтынушы аудиторияның тұрақсыз әркелкілігі. Қоғамның өмір сүруін қамтамасыз етудегі БАҚ-тың рөлі зор. Наполеон: "Жауға қарсы жүздеген мың қол әскерден, төрт газеттің ойсырата соққы беру мүмкіндігі зор", - деген. 1840 ж. француз жазушысы Оноре де Бальзак баспасөзді «төртінші билік» деп атады. Билік институтында БАҚ-тың тура мағынасындағы орны болмағанымен, оның саяси процестегі орнын асыра бағалау мүмкін емес. Қазіргі кезде электронды ақпарат құралдарының пайда болуымен бұл әлеуметтік институт бүгінгі қоғамның, саяси биліктік қатынастардың барлық қырларын түбірімен түрлендіріп жіберді.

- БАҚтың атқаратын қызметі әртүрлі. Сарапшылардың пікірінше, олардың аса маңыздыларына мыналар жатады: ақпараттық, білімдік, әлеуметтендірушілік, мүдделерді тоғыстырушы, саясат субъектілерінің ықпалдасуы, жұмылдыру және т.б
- БАҚ-тың ақпараттық қызметі азаматтарға, билік органдарына, қоғамдық институттарға аса маңызды жалпы оқиғалар, құбылыстар, процесстер жайлы мағлұматтарды таратудан тұрады. Бұл қызметсіз кез келген қоғамның толыққанды өмір сүруі мүмкін емес.
- БАҚ-тың білімдік қызметі азаматтарға әртүрлі ғылым саласынан - қоғамдық-гуманитарлықтан жаратылыстану ғылымдарына дейінгі танымдық хабарларды дайындап, таратуынан көрінеді. Әрине, ол толыққанды, жүйелі, арнайы оқу орындарында берілетін ғылымды қамтамасыз ете алмайды. Дегенмен де, қазіргі қоғамда адам өз өмірінің әр кезеңінде білімнің басым көпшілігін осы БАҚ арқылы алады.
- БАҚ-тың әлеуметтендіруші қызметі адамдардың әлеуметтік ережелерді, құндылықтарды сіңіріп, мінез-құлықтарын қалып-тастыруға септігін тигізеді. БАҚ-тың жүйелі түрде

күнделікті қалың қауыммен қауышуы оны жеке тұлғаны әлеуметтендіруші алғашқы институттар - отбасы, дін, мәдениет ошақтарымен қатар бір орынға қойды. БАҚ арқылы адамдар өздерін жалпы әлеуметтік, жалпы әлемдік процестердің бір бөлшегі ретінде әрі өзінің қоғамға, мемлекетке, саясат әлеміне қатысы барлығын сезінеді. Саяси журналистердің үгіт-насихатының арқасында азаматтар әлеуметтік-саяси процестердің белсенді қатысушыларына айналады [1].

Бұқаралық ақпарат көпдеңгейлі білімді бір арнаға тоғыстырады. Жалпы адамзат баласының рухани жағынан дамуында, ұрпақ тәрбиесінде бұқаралық ақпарат құралдарының да алар орны айрықша екені сөзсіз. Бүгінгі таңда бұқаралық ақпарат құралдары күнделікті өміріміздің ажырамас бөлігіне айналды. БАҚ ақпарат пен ойын-сауық көзі ғана емес, олар сонымен қатар қарым-қатынас құралы, қашықтыққа қарамастан, басқалармен байланысу тәсілі. Бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалану бос уақытымыздың көп бөлігін алады. Бұқаралық ақпарат құралдарына теледидар, радио, баспасөз, компьютерлер, интернет, ұялы телефондар, стационарлық телефондар, сондай-ақ суреттерді жазу үшін қолданылатын бейнекамералар жатады. Қазақстанда 2022 жыл балалар жылы болып жарияланды. Бұл туралы жаңажылдық үндеуде Республика Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев мәлімдеді. Мемлекет басшысы балаларға ерекше көңіл бөлу керектігін атап өтті. Олардың әл-ауқаты – Қазақстанның табысты болашағының сенімді кепілі, - деп, айрықша мән берді.

"Бұл ұрандар мен мерекелік іс-шаралар туралы емес, балаларды қорғау мақсатында Денсаулық сақтау, білім беру, әлеуметтік қамсыздандыру саласындағы билік органдарының нақты шаралары туралы. Өскелең ұрпақтың үйлесімді дамуы мен бақытты балалық шағы – біздің жалпыұлттық міндетіміз", - деген ойды жаңажылдық үндеуінде жеткізді Қасым-Жомарт Тоқаев. [2] Бұқаралық ақпарат құралдарының балалардың коммуникативті дамуына әсері орасан зор. Осылайша, бұқаралық ақпарат құралдарының балаларға әсерін талқылау және теледидар, газет, журналдар мен Интернетті қоса алғанда, барлық бұқаралық ақпарат құралдарын жасына сәйкес пайдалану бойынша ұсыныстар беру маңызды. Теледидар оң және теріс әсер етуі мүмкін, шетелдік зерттеулердің көбі теледидардың қоғамға, әсіресе балалар мен жасөспірімдерге әсерін зерттеді. Теледидар көру көбінесе балалардың ойын ойнау, оқу, сөйлеуді үйрену, достарымен және отбасымен қарым-қатынас жасау, әңгімелесу, тұрақты жаттығуларға қатысу және басқа да қажетті физикалық, психикалық және әлеуметтік дағдыларды дамыту сияқты өмірлік әрекеттерге уақытын шектейді. [3, 2898-2904] Теледидар алдында өткізген уақыт мөлшерінен басқа, бұқаралық ақпарат құралдарының балаларға әсер етуіне негіз болатын басқа факторлар: баланың даму деңгейі, жеке сезімталдық және балалардың теледидарды жалғыз немесе ата-анасымен көруі, қандай бағдарламаларды қарауы кіреді.

Баланың даму кезеңіне жарнамалық роликтердің әсері маңызды рөл атқарады. Кішкентай балалар коммерциялық ұсыныс ұғымын түсінбейді. Олар айтқандарына сенуге бейім, тіпті егер оларда жарнамаланған өнімдер болмаса, өздерін шеттетілген деп санауы мүмкін. Мектеп жасына дейінгі балалардың көпшілігі көңіл көтеруге арналған бағдарлама мен сатуға арналған жарнама арасындағы айырмашылықты түсінбейді. Орташа алғанда, бала жылына 20 000-нан астам жарнама көреді. [4, 122-124] Әлеуметтік желілер балалар мен жастардың білім беру апаратына қол жетімділігін қамтамасыз ету үшін айтарлықтай әлеуетке ие және оны үлкен үй кітапханасымен салыстыруға болады. Алайда, редакциялық стандарттардың болмауы ақпарат көзі ретінде әлеуметтік медиаға деген сенімді шектейді. Атап айтқанда, кішкентай балалардың танымдық және

тілдік нәтижелеріне бұқаралық ақпарат құралдарының көп тұтынылуы әсер ететіні көрсетілген, әсіресе кішкентай балалар мен әлеуметтік-экономикалық жағдайы төмен отбасылардың балалары осал. Ықтимал түсініктемелердің арасында экрандар балалардың қарым-қатынас жасау, өзара әрекеттесу, ойнауға көп көңіл бөлуі, оқу мүмкіндіктерін шектейді. Керісінше, басқа көлденең және бойлық зерттеулер мектеп жасына дейінгі балалар мен бастауыш мектеп оқушыларының бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалануы мен даму нәтижелері арасында әртүрлі байланыстарды тапты. Атап айтқанда, ынталандыратын орталар, жоғары сапалы медиа-контент және ата-аналармен бірге шолу кішкентай балалардың тілін және әлеуметтік-эмоционалдық нәтижелеріне пайдалы әсер ететіні анықталды. [4, 125-128]

Қазіргі балалық шаққа бұқаралық ақпарат құралдары қатты әсер еткен сияқты, оны көбінесе музыкалық балалық шақ (теледидарлық балалық шақ немесе компьютерлік балалық шақ) деп сипаттайды. медиа балалық шаққа бес аспект кіреді:

1. Баланың өмірінде теледидар, компьютер, Интернет және ұялы телефон сияқты бұқаралық ақпарат құралдарының күнделікті және көп сағаттық болуы.

2. Бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалануға арналған уақыт мөлшері, тәулік уақыты, БАҚ құралдарын қаншалықты жиі пайдаланады, мүдделері бұқаралық ақпарат құралдарымен байланысты хобби және балалар көретін бағдарламалардың түрлері.

3. Балалардың масс медианы пайдалана алу тәсілі.

4. Бала мен бұқаралық ақпарат құралдары арасындағы ерекше қатынастар.

5. Бала мен БАҚ арасындағы қарым-қатынастың салдары, соның ішінде бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалану нәтижесінде пайда болатын тәжірибе, мінез-құлық, эмоциялар. [5, 316]

Балалардың коммуникациялық дағдысын арттыруға арналған газет журналдар қазақ тарихында да көрініс табады. Мысалға қарастыратын болсақ, 1958 жылдан бастап шыға бастаған, мектепке дейінгі балаларға арналған республикалық басылым - қазіргі күнге дейін жалғасын тауып жатқан «Балдырған» журналы. Ол алғашқы санынан бастап-ақ қазақ бүлдіршіндерінің сырлас досына, нағыз жақынына айналды. Қырықбай Аллабергеннің «Қазақ журналистикасының тарихы» атты оқулығында қазақ балалаларының тілін дамытуға ден қойған газет-журналдарды байқаймыз. Соның бір көрінісі ретінде, «Мұғалім» қоғамдық-саяси, ғылыми-педагогикалық және әдеби журналды қарастырсақ болады. Журналда мақал, мәтел, жұмбақ, жыр секілді халық ауыз әдебиеттің мұраларын жинап, баспада шығарылып отырған. [6, 105]

Қазақстандық телеарналардың балаларға арналып ашылған «Balapan» арнасын қарастырып өтсек болады. Әлеуметтанулық зерттеулердің қорытындысы бойынша контент негізінен қазақ тілді балаларға арналған мультфильмдер көрсетілетін «Balapan» арнасы 1-ші орында, одан кейін «Nickelodeon» және «Тілі» арналары, «Cartoon Network», «Карусель», «Малыш» арналары болып табылады. «Balapan» телеарнасында жаңа жоба іске қосылды, онда Жапония мен Оңтүстік Кореядан келген шеберлер «кәсіптік оқыту» жүргізетін ерекше қажеттіліктері бар балаларға арналған анимациялық мектептің жұмысы алғаш рет іске қосылды. Оқыту 14 пен 16 жас аралығындағы балаларға арналған. Анимация саласында алған дағдылары мен білімдерінен басқа, балалар жеке мамандық алуға және осы саламен кәсіби түрде айналысуға мүмкіндік алады. Мұндай оқыту анимация саласында өзінің сапалы мазмұнын жасайтын мамандар санының артуына ықпал етті.

2021 жылдан бастап, 2022 жылдың I жартыжылдығы аралығында отандық БАҚ-тың негізгі жетістіктері:

- «СӨЗТҮЗЕР» Кате қолданыстағы сөздер сөздігі;
- "Nickelodeon" қазақ тілінде;
- Түркия мен Әзірбайжанда «Balapan» телеарнасының хабарларын тарату туралы келісімге қол жеткізуі;

осылайша біздің елімізде балалар БАҚ саласы белсенді дамып келеді. Осы жылдар ішінде жасалған және болашақта күтілетін барлық инновациялар заманауи шындыққа жауап береді және елдің ақпараттық мазмұнының сапасын арттыруға бағытталған.[7]

Үлкен экранға шығу үшін қазақ тіліне кәсіби түрде дубляждалған алғашқы голливудтық картина «Тачки 2»/«Көліктер 2» анимациялық таспасы болды. Премьера күнінен бастап алты жыл ішінде мемлекеттік тілде дубляждалған 21-фильм отандық прокатқа шықты. Ондаған әлемдік кино жұлдыздары мен табынушылық кейіпкерлері қазақша сөйледі. Дубляждалған картиналардың көпшілігі балалар мен мектеп оқушыларына арналған Disney, Marvel, Sony Pictures және Lucas Films студияларының анимациялық және фантастикалық таспаларынан тұрады. Дубляждың мақсаттарының бірі қазақ тілін үйренуге көмектесу және насихаттау болып табылатынын ескерсек, бұл өте орынды саясат. Жобаны «Меломан» компаниясы мен басқа да демеушілердің қолдауымен «Болашақ» Корпоративтік Қоры жүзеге асыруда.

Ғалымжан Усманғали балаларға мемлекеттік тілде лайықты контенттің жоқтығына алаңдаушылық білдірді. «Ата-ана ретінде мені алаңдататын нәрсе-бізде балаларға арналған мемлекеттік тілде жеткілікті сапалы мазмұн жоқ. Бұл мені қатты алаңдатады. Менің балаларым YouTube-арнадан қазақша емес, кез келген нәрсені көреді, өйткені бізде балалар үшін жақсы қазақстандық контент жоқ», - деді ол. «Қоғамдық келісім» өткен жылы Қазақстан Республикасы Ақпарат және әлеуметтік даму министрлігі бастамасымен «Қазақстан халықтарының ертегілері» жобасы іске асырылды. Онда Қазақстанда тұратын 25 этностың 100-ден астам әңгімесі бар. Бірақ таралымы тек төрт мың дана болды. «Қаласаңыз, оларды кітап дүкендерінен сатып алуға болады, бірақ біз барлық балаларға қол жеткізу мүмкін емес екенін түсінеміз. Сондықтан оларды қазақ тіліндегі мазмұнды контент арттыру үшін YouTube желісіне бейне-форматта жасау идеясы туды», - деп «Қоғамдық келісім» директоры Ғалымжан Усманғали балалар коммуникация туралы өз ойын білдірген еді. Ертегілер төрт жастан жеті жасқа дейінгі және сегіз бен 11 жас аралығындағы балаларға арналған екі томдық болып шықты.

Жаһандану заманында күнделікті өмірге енетін теледидар мен Интернет балалар өміріндегі бұқаралық ақпарат құралдарының басым түрлеріне айналды. Бұл бұқаралық ақпарат құралдарының барлық түрлерінің ауқымды аумақты қамтуынан туындайды. Бүгінгі таңда балалар интернетті ересектерден кем пайдаланбайды. Балалар үшін өзіндік контенттер пайда болуда. Қазіргі таңда Youtube желісінде пайдалы және зиянды бейнелер бар. 2017 жылы Youtube веб-сайттың маркетинг бөлімінің вице-президенті, Джоанна Райт балалар мазмұнын қатаң бақылау керек деп жариялады. Балалар өте тәтті жейтін, төбелесетін, фаст-фуд жейтін, бұзақы, қорқатын бейнелерге тыйым салынуы керектігін жариялады. Сондай-ақ, балаларға қатысты зорлық-зомбылық бар кез-келген контентке қатаң тыйым салынады. Интернетті пайдалану мәселесіне келетін болсақ, тәуелділік психологиясы үш аймақты ажыратады:

1. Жасыл – Интернетті қолдану тәуелділік белгілерінсіз қалыпты.
2. Қызғылт сары – Интернетті пайдаланатын адам тәуекелдің кейбір белгілерін түсінеді, содан кейін Интернетті қалыпты пайдалануды үйренеді.
3. Қызыл – тәуелділік. Бұл жағдайда терапия қажет. Оның үстіне интернетке тәуелділікке қайта оралмас үшін алдын алу шараларын қолдану керек.

Қазіргі балаларға не көрсетуге болады? Интернетте сіз «Perra Pig» немесе «Маша мен аю» туралы мультфильмдерді ғана таба алмайсыз. Ол баланың дамуына бағытталған контенттерге толы. Алайда, бүгінгі күні ата-аналар осы контенттерді іздеу сияқты мәселеге тап болады. Себебі кәсіби деңгейде жасалған контент өте аз. Әсіресе, біздің тілде сапалы бейнелер де аз.

- BilimLand Kids каналы Bilim Media Group негізінде 2018 жылы ашылды. Қазір арнада балаларға арналған қазақ тілінде 19 ән бар. BilimLand Kids-тің мақсаты - әлемнің түкпір-түкпіріндегі балаларға арналған танымал әндерді қазақ тіліне аудару. Қазірге кезде зорлық-зомбылықты насихаттайтын көптеген мағынасыз мультфильмдер мен бейнелер бар, ал олардың арнасы психикаға нұқсан келтірмей, білім беруге бағытталған.
- Bala.soyle.kz балаларға арналған. Жарқын және ыңғайлы навигация балаларыңызға қазақ әліпбиін үйретеді, аудио сөздіктің көмегімен сөздерді санап, есте сақтайды. Мобильді нұсқасы да ұсынылған. Youtube-тегі Soyletube бейнелерінің ерекше пішімі қарапайым сөйлесу сөзін меңгеруге және күнделікті өмірге қажетті сөз тіркестерін үйренуге көмектеседі.
- Imekter.kz бастауыш мектеп бағдарламасының толық курсы, әр сабақ интерактивті ойын тапсырмалары мен тестілері бар қысқа анимациялық фильмнен тұрады.
- Twig-bilim.kz Қазақстанға арналған білім беру онлайн қызметі. Кешен химия, физика, биология, жаратылыстану, математика және география пәндері бойынша мектеп бағдарламасына негізделген 1500-ден астам қысқаметражды фильмдерден тұрады. Orip.kz Мектеп оқулықтарының онлайн кітапханасы. Материалды тапсырмалармен және тексеру жұмыстарымен бекітуге арналған ыңғайлы ресурс
- Logiclike.com балалар мен ересектерге логика, ойлау, зейін және есте сақтау бойынша оқу ойындары.

Қазақстандық қазақ тілді сайттардан бөлек, бұқаралық ақпарат құралдарын тиімді пайдалану үшін, баланың сөйлеу, ойлау деңгейін арттыруға арналған шетелдік сайттарға да толы.

- Chips Journal үш жастан асқан балаларға арналған онлайн балалар аудио қойылымдары.
- KINDERUNI неміс балаларының онлайн университеті 8 бен 12 жас аралығындағы балалар үшін Гете-Институттың тегін білім беру жобасын жасады. Дәрістер ойын түрінде өтеді.
- Реши-Пиши 3 жастан 9 жасқа дейінгі балаларға арналған жалықтырмайтын тапсырмаларды шешу-жазу.
- National Geographic Kids жас балаларға арналған National Geographic негізінде пайда болған платформа. Табиғат пен Жер планетасын білуге ыңғайлы сайт.
- British Council Kids балаларға арналған ақпарат сайты. Бұл платформада берілетін ақпарат жан жақты, әрі әр түрлі форматта.

Қазіргі бұқаралық ақпарат құралдарының жаһандану үдерісінде үлкен әлеуеті бар. Әр түрлі ақпарат құралдарының біздің күнделікті өмірімізге пайдалы қолданбалары бар. Олар балалардың дамуына қолайлы жағдай жасайды. Олар сондай-ақ балаларға соғыстар, ядролық қауіптер, аурулар, аштық, баспанасыздық, кедейлік және т.б. сияқты жаһандық мәселелерді түсінуге мүмкіндік береді. Оның үстіне БАҚ мәдени әртүрлілікті насихаттайды және төзімділікке үйретеді. Олар жақсы білім алу үшін жаңа мүмкіндіктер жасайды, баланың шығармашылығын және қолмен жұмыс істеу дағдыларын дамытады, балаларды сөйлеуге бейімдеп, ой өрісін кеңейтеді. Сонымен қатар, БАҚ мультимедиасы балаларға ұлттық және халықаралық мәдени іс-шараларға қатысуға мүмкіндік береді. Қазіргі таңда БАҚ мектеп және отбасымен бірге маңызды білім беру ортасының біріне айналды деп айтуға болады. Алайда, балаларға арналған қазақ тілді сапалы контенттердің аз болуы бала тілінің басқа тілде шығуына себеп болуда. Телеарнада бәсекелестіктің болмауы, сайттардағы материалдардың аз болуы қазақ балалары үшін БАҚ-ның маңыздылығын арттырады. Педагогтар мультимедианың әртүрлі түрлерінен тиісті мазмұнды таңдай алмайтын балаларға БАҚ-тың кері әсерін атап көрсетеді. Көбінесе әшекейленген немесе әсіреленген медиа-контент шынайы нәрселер үшін тартымды немесе тіпті бәсекеге қабілетті нәрсеге айналады, бұл «когнитивті және моральдық релятивизмге әкелетін арнайы медиа хабарларды және ақырында соқыр еліктеушілік пассивті тұтынушылық көзқарасты» дамытуы мүмкін [7].

Қазақстандық БАҚ-тың жалпы қоғамға әсері қандай деген сұраққа әртүрлі жауап беруге болады. Ең негізгісі, жаңа медианың қарыштап дамуы-осы БАҚ өкілдерінің жалпы аудиторияға әсерін көрсетуде. Былайша айтқанда, Медиа мен аудитория қарым-қатынасындағы ықпал ету екіжақты бағытта жүзеге асады: аудитория медиаға әсер етеді, ал медиа аудиторияға ықпал етеді. Медианың аудиторияға әсерінен қоғамдық пікір қалыптасады. Аудитория назарын аударудың тағы бір әдісі бар. Ол – «жаға ұстататын» материалдар жариялау. Бұл өте қатігез қылмыс немесе дау-дамай туралы ақпарат, басқаша айтқанда адам жанын түршіктіретін немесе қатты таң қалдыратын, бір сөзбен айтқанда веб-ресурстың қаралым санын арттыратын контент.

1-сурет. 2018 жылғы мәлімет

Жоғарыдағы суретте қандай тақырыптардың көп қаралым жинайтынын көруге болады. Әлеуметтік маңызды тақырыптар қылмыс, агрессиямен байланысты тақырыптармен салыстырғанда, қоғамның назарын азырақ аударады. Бұл БАҚ-тың аудитория назарын аударуға арналған контентті іріктеу талаптарына әсер етеді. Бас редакторлар басылымда қылмысқа қатысты ақпараттың көбеюін аудиторияның қызығушылығымен байланыстырады. Міне, осылайша, аудиторияның қызығушылығы бұқаралық ақпарат құралдарында көтерілетін тақырыптарға әсер етеді [8]. Дей тұрғанмен оқырмандар мен көрерменге рухани азық боларлық, тәлім-тәрбиелік мәні зор материалдар мен бағдарламалар легі де жеткілікті екенін атап өткіміз келеді. Мәселен, осы жерде жақында ғана эфирге шыққанына 65 жыл болған «Қазақстан» ұлттық телеарнасындағы бағдарламаларға тоқталсақ:

Аралас еңбек ететін жандардың өмірін, тыныс-тіршілігін, болмысын, қажыр-қайратын көрсете отырып, оның отбасы, ортасы, ауыл-аймағының келбетін ашуды көздейтін «Тіршілік» бағдарламасы – ел Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың: «Елімізде еңбекқор адам, кәсіби маман ең сыйлы адам болуға тиіс. Осындай азаматтар мемлекетімізді дамытады. Мен Ұлттық құрылтайда және «Жастар рухының» съезінде бұған арнайы тоқталдым. Біз қарапайым еңбек адамына құрмет көрсетуіміз керек» [9],- деген пікірін нақты қолдайтын бағдарлама. 2022 жылдың 9 қазанынан бастап көрерменге жол тартып, осы уақытқа дейін 17 шығарылымы жарыққа шыққан «Нартәуекел» – Британияның «FremantleMedia» телекомпаниясы жасап шығарған телевикторинасы жастардың білім көкжиегін кеңейтуге мол ықпалын тигізетін бағдарлама қатарынан деп есептейміз. Ал «Әйел әлемі» – мемлекеттің дамуына, халықтың рухани кемелденуіне өлшеусіз үлес қосқан әйелдер өмірі туралы танымдық-портреттік жоба. Өмірді қалай сүру керектігін емес, өмірдің сұлулығын көрсетуді мақсат ететін «Өмір көркем» жобасы да қызғылықты [10].

Әрине, көптеген мүмкіндіктер бар, бірақ сонымен бірге электрондық медиа қолданбаларының қауіптері де бар екендігін естен шығармағанымыз жөн. Сондықтан бұқаралық ақпарат құралдарына тәуелді болып қалмау немесе қауіп төндірмеу үшін олардың пайдасын көру маңызды. Сонымен қатар ата-аналар мен ұстаздар, екі негізгі білім беру ортасы балаларға бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалануда қолдау көрсетуі керек. Егер БАҚ қызметкерлері жоғары сападағы, қолдануға пайдалы контент жасаса, педагогтар мен ата-аналар балаларына медиа өмірінде жол сілтесе, өскелең ұрпақ жарқын, коммуникация жасауға ашық, жан-жақты дамыған азамат болатыны анық.

Әдебиеттер:

1. Саяси түсіндірме сөздік. – Алматы, 2007.
2. Тоқаев Қасым-Жомарт Кемелұлының жаңажылдық құттықтау сөзі:
<https://www.akorda.kz/ru/pozdravlenie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-s-novym-2022-godom>
Тоқаев Қасым-Жомарт Кемелұлының жаңа жылдық құттықтау сөзі:
<https://egemen.kz/article/300527-bala-baqyty-barinen-biik>
3. Bożena M. Procedia - Social and Behavioral Sciences. // Mass Media and Children. Globality in Everyday Life – Poland: Kielce, Jan Kochanowski University, 2015. №174 – p.4130

4. Edith M.J., Ronald A.W. Current Psychiatry Report. // Television Viewing and Its Impact on Childhood Behaviors – USA: University of Pennsylvania 2011. №13 – p.130
5. Keller P. European and international media law: liberal democracy, trade, and the new media - Oxford : Oxford University Press, 2011. – p.519 - Oxford Scholarship Online. - ISBN 978-0-19-826855-0.
6. Аллаберген Қ., Нұсқабайұлы Ж., Оразаев Ф. Қазақ журналистикасының тарихы (1870-2008 жж.)- 3-бас. - Алматы : Білім, 2014. – 307б.
7. «Қазақстанская правда» газетінің ресми сайтындағы дерек көзі: <https://kazpravda.kz/n/razvitiie-kazahstanskih-smi/>
8. Даданбекова.А Қазіргі Қазақстандағы БАҚ: болашағы мен дамуы - // <https://bilim-all.kz/article/17506-Qazirgi-Qazaqstandagy-BAQ-bolashagy-men-damuy>
9. Қ.К. Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам. // <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-181416>
10. «Қазақстан» ұлттық телеарнасы // <https://qazaqstan.tv/projects/omir-korkem/>